

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

УДК 373.5.016:[821.161.2:028.1]:37.091.27

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14630041>

Стратегії усвідомленого читання в контексті підготовки до НМТ з української літератури

Доброскок Світлана Олександрівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури
Запорізького національного університету, 69600, м. Запоріжжя,
вул. Університетська 66, Україна, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6545-9766>

Бакаленко Ірина Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури
Запорізького національного університету, 69600, м. Запоріжжя,
вул. Університетська 66, Україна, ORCID <https://orcid.org/0009-0008-9962-1750>

Курилова Юлія Романівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури
Запорізького національного університету, 69600, м. Запоріжжя,
вул. Університетська 66, Україна, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3475-3858>

Прийнято: 19.12.2024 | Опубліковано: 29.12.2024

Анотація. Метою статті є аналіз теоретичних основ стратегій усвідомленого читання, розробка ефективних методів глибокого розуміння художнього тексту, демонстрація їхнього застосування в контексті вивчення творів української літератури, а також практичні рекомендації впровадження

цих стратегій у навчальний процес. У роботі навички усвідомленого читання розглядаються як основа успішного складання національного мультипредметного тесту з української літератури, що дозволяють не лише засвоїти основний зміст програмових творів, а й зрозуміти їхній глибинний сенс, виявити приховані значення та авторські прийоми.

Результати дослідження свідчать, що для підвищення читацької компетентності здобувачів освіти необхідно впроваджувати комплексні стратегії на різних рівнях освітньої системи. На рівні шкіл важливо збагачувати читацьке середовище, в родині – стимулювати інтерес до книг і читання. У контексті викладання ефективними є методика, які розвивають критичне мислення та аналітичні навички. Важливо навчати учнів стратегіям усвідомленого читання, таким як: самостійне формулювання запитань до тексту, візуалізація прочитаного (меми, комікси, інфографіка); робота з кластерними завданнями; проєкція на власний життєвий досвід тощо.

Висновки. Усвідомлене читання є необхідною умовою якісної підготовки до НМТ з української літератури. Розробка стратегій осмисленого читання дозволяє глибше зрозуміти художні твори, виявити ключові ідеї, проаналізувати стиль письменника. Їх впровадження сприятиме глибшому розумінню художніх творів; поглибленому вивченню основних теорій і літературознавчих концепцій; використанню різноманітних методів і форматів навчання, що стимулюють активну взаємодію з текстом; залученню до обговорення з учителем, однокласниками та іншими читачами; самостійній практиці осмисленого читання й аналізу художніх текстів. Застосування зазначених рекомендацій допоможе майбутнім абітурієнтам підготуватися до НМТ і отримати високий результат, що відкриє шлях до успішної кар'єри.

Ключові слова: педагогічні стратегії, усвідомлене читання, національний мультипредметний тест, читацька компетентність.

Strategies of Conscious Reading in the Context of Preparation for the NMT in Ukrainian Literature

Dobroskok Svitlana Oleksandrivna

PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature
Zaporizhzhia National University, 66, Universytetska str., Zaporizhzhia, Ukraine,
69600, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6545-9766>

Bakalenko Iryna Mykolaivna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of
Ukrainian Literature Zaporizhzhia National University, 66 Universytetska St.,
Zaporizhzhia, Ukraine, 69600, ORCID <https://orcid.org/0009-0008-9962-1750>

Kurylova Yulia Romanivna

PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature
Zaporizhzhia National University, 66 Universytetska St., Zaporizhzhia, Ukraine,
69600, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3475-3858>

***Abstract.** The purpose of the article is to analyze the theoretical foundations of comprehension reading strategies, develop effective methods of deep understanding of a literary text, demonstrate their application in the context of studying works of Ukrainian literature, and provide practical recommendations for implementing these strategies in the educational process. The paper considers comprehension skills as the basis for successful passing of the national multi-subject test in Ukrainian literature, which allow not only to master the main content of the program works, but also to understand their deep meaning, to reveal hidden meanings and author's techniques.*

The results of the study show that in order to improve the reading competence of students, it is necessary to implement comprehensive strategies at different levels of the educational system. At the school level, it is important to enrich the reading environment, and in the family - to stimulate interest in books and reading. In the

context of teaching, methods that develop critical thinking and analytical skills are effective. It is important to teach students strategies for conscious reading, such as: formulating questions to the text independently, visualizing what they have read (memes, comics, infographics); working with cluster tasks; projecting on their own life experience, etc.

Conclusions. *Comprehended reading is a prerequisite for high-quality preparation for the NMT in Ukrainian literature. Developing strategies for meaningful reading allows for a deeper understanding of works of art, identifying key ideas, and analyzing the writer's style. Their implementation will contribute to a deeper understanding of literary works; in-depth study of basic theories and literary concepts; use of various teaching methods and formats that stimulate active interaction with the text; engagement in discussions with the teacher, classmates and other readers; independent practice of in-depth reading and analysis of literary texts. The application of these recommendations will help future applicants prepare for the NMT and achieve high results, which will open the way to a successful career.*

Keywords: *pedagogical strategies, conscious reading, national multi-subject test, reading competence.*

Постановка проблеми. Усвідомлене читання є ключовою компетентністю для успішного навчання та особистісного розвитку. Однак у старших класах на фоні загального захоплення підлітків гаджетами й візуалізованим контентом, коли у більшості формується кліпово-інстаграмно-блогерське світосприйняття, спостерігаємо незацікавленість книгочитанням та, як наслідок, занепад культури вдумливого читання, що впливає на навчальну успішність і загальний розвиток здобувачів освіти. Особливо актуалізується ця проблема для українського соціуму, на думку Н. Бондаренко, «на фоні світової тенденції згасання культури вдумливого читання й незадовільного рівня читацької грамотності, яку визначено одним із наскрізних умінь у Європейській Рамці ключових компетентностей для навчання упродовж життя і в Законі України «Про освіту» [1, с. 19].

Подібні песимістичні висновки підтверджує Український інститут книги, за результатами дослідження якого читання посідає лише 9-те місце серед улюблених занять українців, поступаючись телебаченню, соцмережам і радіо. Експерти прогнозують найближчим часом лише загострення ситуації, позаяк актуалізується потреба усвідомлення ролі читання в контексті розвитку компетентної особистості, здатної критично мислити, протистояти викликам інформаційної війни та ворожої пропаганди, а також необхідність реформації промоції української книжки та процесу читання як практики дозвілля, освіти та саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження усвідомленого читання проводяться в багатьох країнах світу. Закордонний досвід демонструє різноманітні підходи до вивчення цього феномена: від розробки нових методик до аналізу впливу вдумливого читання на різні сфери життя. Наприклад, у США розроблено спеціальні програми з розвитку грамотного читання для дітей і дорослих, які допомагають опанувати різноманітні стратегії читання та покращити рівень розуміння тексту. У Великобританії таке читання вважається ключовою компетенцією для учнів, тому вивчається з раннього віку та інтегрується в різні навчальні предмети.

Проблема усвідомленого читання неодноразово ставала предметом досліджень і вітчизняних науковців, зокрема в таких аспектах: методологічному (Н. Бондаренко [1], О. Ісаєва [2], Я. Кодлюк, Г. Одинцова [3], В. Садкіна [4], А. Фасоля [5]); психологічному (А. Акімова, Н. Акімова [6], Н. Ігнатенко [7], Н. Чепелева [8]); педагогічному – як багатоаспектний феномен (О. Пометун [9], О. Слижук [10], Усатий А. [11], Т. Яценко [10, 12]).

Т. Яценко [12] виділяє низку чинників, що спричиняють низький рівень читацької культури: надмірне захоплення цифровим контентом, невідповідність проблематики програмових творів запитам сучасних читачів, недостатня сформованість читацьких уподобань ще в початковій школі, низька мотивація до вивчення української літератури, переобтяження чинних програм творами для читання (особливо в старших класах), недостатність позакласної роботи, яка б

сприяла формуванню морально-етичних орієнтирів і читацьких уподобань. Цілком погоджуємося з висловленими дослідницею думками і додаємо до цього переліку факторів ще й зміну формату зовнішнього незалежного оцінювання на національний мультипредметний тест, адже тепер тестування з української літератури є не обов'язковим, а відтак у здобувачів освіти спостерігаємо демотивацію читати твори за шкільною програмою.

У зв'язку із окресленими проблемами О. Слижук [10] пропонує керуватися діяльнісним підходом для розвитку читацької компетенції в учнів 5-9 класів через активне слухання, проєктну роботу, інтеграцію інформаційних текстів, використання інтерактивних вправ, ігрові технології та інсценізації творів.

О. Ісаєва [2] наголошує на тому, що в процесі вивчення художнього тексту слід керуватися не його загальноприйнятим трактуванням, а особистим сприйняттям учня-читача, його емоціями та переживаннями. Тому вчителю важливо сформуванню не «читання-сканування» з бездумним сприйняттям тексту, а «читання-занурення» через виконання творчих завдань (створення фанфіків, буктрейлерів, рекламного продукту, інтерактивних коментарів до тексту та ін.).

Я. Кодлюк та Г. Одинцова [3], виділяючи рівні роботи з навчальним текстом (сприймання, аналіз, інтерпретація та оцінка), пропонують відповідний алгоритм: рецепція – декодування інформації – осмислення – інтерпретація – узагальнення – ставлення. Осмислене читання неможливе без розумово-мовленнєвої активності, що передбачає формулювання запитань і надання відповідей для конкретизації, доповнення, поглиблення знань. Формулювання запитань виконує не лише функцію перевірки знань, а й розвиває дослідницькі, комунікативні вміння, стимулює пізнавальну активність, командну роботу та усвідомлене читання зокрема. Саме вміння ставити запитання та аргументовано на них відповідати Н. Бондаренко [1], Я. Кодлюк, Г. Одинцова [3], О. Пометун [9] вважають ключовими життєвими навичками сьогодення.

В. Садкіна [4] ділиться власними порадами роботи над завданнями у форматі PISA, рекомендуючи орієнтуватися не лише на розуміння змісту тексту в цілому, а й на декодування його прихованої інтенції шляхом диференціації

основної та вторинної інформації, пошуку додаткових джерел, рефлексію щодо проблематики, ідейно-тематичної наповненості, жанрової приналежності тексту.

Зазначені наукові розвідки демонструють різнопланові підходи до тлумачення усвідомленого читання та вирішення окресленої проблематики. Вони підкреслюють необхідність комплексного підходу, який враховує педагогічні аспекти, технологічні інновації, міжнародний досвід і психологічний комфорт здобувачів освіти. Це свідчить про перспективність подальших досліджень, спрямованих на аналіз усвідомленого (свідомого, грамотного, осмисленого) читання.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Для розробки стратегій усвідомленого читання в старших класах в контексті підготовки до національного мультипредметного тесту з української літератури пропонуємо ознайомитися з ефективними, на нашу думку, методиками розвитку вдумливого читання, враховуючи особливості сучасного інформаційного простору та виклики вітчизняної освітньої системи. Основний акцент у ході нашого дослідження робимо на тому, що наразі докорінно трансформувалася мета літературного читання. Якщо раніше вона обмежувалася формуванням знань, умінь і навичок, що зводилося до опанування нової інформації, то сьогодні маємо сформувані у реципієнта здатність сприймати різні види інформації (текстової/нетекстової), отримувати її з різних джерел (паперових, аудіо, відео), критично інтерпретувати та використовувати на практиці. Під час знайомства з художнім твором вчитель повинен когерентно поєднати щонайменше два підходи: комунікативний (через взаємодію «автора-читач») та когнітивний (на рівні рецепції, осмислення та трактування інформації).

Відтак це дослідження покликане заповнити існуючі методологічні прогалини підготовки здобувачів освіти до складання НМТ шляхом використання інноваційних методик, спрямованих на інтеграцію усвідомленого читання, критичного мислення, діяльнісного підходу та розвиток комунікативних компетентностей.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У пропонованій науковій розвідці спробуємо реалізувати такі завдання:

- проаналізувати вплив усвідомленого читання на різні сфери життя, розвиток критичного мислення, прийняття рішень, творчість тощо;
- виявити причини зниження рівня усвідомленості читання;
- розробити стратегії формування навичок вдумливого читання;
- визначити роль учителя та сучасних технологій у цьому процесі в контексті підготовки учнів старших класів до складання національного мультипредметного тесту з української літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усвідомлене читання – це процес активного залучення до тексту, що передбачає розуміння його змісту, аналіз інформації, формування власної думки та запам'ятовування ключових моментів. Ця навичка, як відомо, є фундаментальною для успішного навчання в будь-якій сфері: від засвоєння шкільного матеріалу до професійного зростання. Вдумливе читання допомагає учням глибоко розуміти прочитане, проєктуючи на сьогодення; вибудовувати логічні зв'язки між літературними та історико-культурними фактами; критично оцінювати життєвий і творчий шлях письменника, літературну епоху, напрямок або угруповання; ефективно використовувати набуті знання на практиці; аргументовано обстоювати власну думку, тим самим розвиваючи комунікативну компетентність.

Традиційним «мірилом» усвідомленості читання є результати міжнародного дослідження PISA (Programme for International Student Assessment) [13]. Цей документ детально аналізує читацьку компетентність, висвітлюючи основні тенденції, виклики та перспективи покращення освітньої системи. Результати дослідження PISA з читацької компетентності залежать від низки чинників. Зокрема, соціально-економічний статус сім'ї відіграє значну роль, впливаючи на доступ до освітніх ресурсів і культурного капіталу. Освітня політика та якість навчання також є критичними факторами. Країни з високим рівнем підготовки вчителів та ефективними стратегіями навчання читання (Сінгапур, Японія, Естонія) демонструють традиційно кращі результати. Крім

того, культурні аспекти, такі як ставлення до читання в соціумі та наявність розвиненої читацької культури, суттєво впливають на мотивацію учнів до читання та їхні досягнення.

Україна бере участь у цих дослідженнях з 2018 року та демонструє не найкращі показники: відстає від середнього рівня грамотності читання (488,89 б.) на 23 бали. 46,4% українських школярів продемонстрували високий рівень читацької грамотності. Дівчата мають кращі від хлопців показники (різниця складає 46%).

Завдання в PISA розроблені для оцінки різних когнітивних процесів, пов'язаних із читанням. Вони передбачають пошук інформації, інтерпретацію тексту, рефлексію та оцінку. Саме цим векторам роботи на наше переконання і має підпорядковуватися шкільний курс української літератури, зокрема завданням, які вимагають критичного мислення та здатності аналізувати тексти з різних джерел.

Наведені результати стали підґрунтям для розробки в 2023 році фундаментального документа – «Стратегії розвитку читання на період до 2032 року “Читання як життєва стратегія”» [14]. Оцінюючи цей документ, Т. Яценко та О. Слижук відзначають актуалізацію «орієнтації на потреби сучасного учня-читача, що вимагає пошуку нових підходів, методик і засобів навчання літератури» [10, с. 8]. Погоджуємося з думкою дослідниць, адже художній світ, змодельований письменником, суттєво відрізняється від реалій сьогодення. Переконані, що прогалину в такому спрощеному сприйнятті можна мінімізувати, озброївшись новітніми стратегіями читання.

Існує низка факторів, що погіршують усвідомленість читання у старшокласників. Так сучасний світ пропонує безліч інформаційних джерел, що призводить до поверхневого прочитання та нездатності зосередитися на основних моментах. Дедалі частіше доводиться констатувати низьку мотивацію до читання, бо учні не бачать практичної користі від читання, що, відповідно, призводить до зниження інтересу до нього. Багато учнів не володіють стратегіями усвідомленого читання, такими як: активне виділення ключових

слів, формулювання питань, передбачення розвитку подій та ін. Учні, отримуючу нову інформацію, віддають перевагу відео та іграм, а не книгам.

Ці фактори продукують складне середовище для формування усвідомленого читання, що вимагає спільних зусиль з боку вчителів, батьків і суспільства. Для подолання проблеми необхідно запроваджувати ефективні стратегії навчання, що допоможуть учням розвинути навички активного читання. Ось декілька ключових:

1. Попереднє уважне ознайомлення з текстом, анотацією, ілюстраціями для формування загального уявлення про його структуру, розуміння теми та ідеї. Це допомагає учням створити ментальну карту матеріалу, що полегшує його розуміння та запам'ятовування під час детального читання.

2. Залучення до активного діалогу з текстом.

Виділення головних думок і важливих деталей допомагає структурувати інформацію та полегшує рецепцію. Для цього доречно використовувати позначки на полях (символи для позначення важливих моментів, питань, власних думок) або кольорове кодування для виділення важливих моментів (фактів, прикладів, аргументів), що допомагає візуально організувати матеріал. Ефективне ведення нотаток є дієвим елементом усвідомленого читання, адже сприяє активній взаємодії з текстом і кращому його засвоєнню. Наприклад, метод Cornell, що полягає в розділенні сторінки на три частини (нотатки, ключові слова та підсумок) сприяє структуруванню інформації та полегшує повторення вивченого матеріалу. Такий конспект можна створювати вручну, вибудовуючи лінійну або нелінійну модель, а можна скористатися спеціальним додатком Cornell Notes Generator, що спрощено, але не менш ефективно упорядковує нотатки. Візуальне представлення інформації може відбуватися і у вигляді діаграми, що показує зв'язки між ідеями та концепціями.

Комплексно опрацювати текст дозволяє ще одна методика – SQ3R, запозичена з когнітивної психології. Дослівно цей акронім розшифровується так: Survey (огляд), Question (питання), Read (читання), Recite (переказ), Review (повторне читання). Для максимальної дієвості цього методу слід дотримуватися

декількох моментів. По-перше, найкраще запам'ятовуються ті тексти, що мають для реципієнта особливе значення як такі, що відгукуються на рівні його спогадів або світовідчуття. Тому під час знайомства з новим текстом варто спробувати пов'язати нові факти з уже знайомою інформацією або поміркувати про висновки щодо прочитаного. По-друге, кращому розумінню та запам'ятовуванню допоможе виділення ключових слів і переказ змісту. З цих рекомендацій впливає наступна стратегія усвідомленого читання.

3. Рефлексія та застосування знань.

Заключний етап усвідомленого читання – це рефлексія та застосування отриманих знань. Це допомагає учням закріпити матеріал, знайти йому практичне застосування та підвищити мотивацію до подальшого навчання. Досягти цього можливо за рахунок заохочення учнів ставити питання до тексту, формулювати власні висновки та обговорювати прочитане. Арсенал методик і технік для активного обговорення творів через запитання величезний: «Чиста дошка», «6 Чому», «Сократівський діалог», «Кубик Блума» («Ромашка запитань»). Пропонуємо зупинитися на останній. Після знайомства з твором запропонуйте учням не просто відповісти на сформульовані вами запитання, а зробити це самостійно за допомогою спеціального кубика, на гранях якого містяться слова-маркери. Кубик Блума – це візуальна модель, яка представляє шість рівнів пізнавальної активності, розроблених Б. Блумом. Кожен рівень відповідає певній формі мислення: від простих завдань запам'ятовування до складних, які вимагають творчості та критичного аналізу. Ця модель допомагає педагогам планувати уроки, формулювати запитання та оцінювати рівень розуміння учнів. Поділяємо думку Я. Кодлюк та Г. Одинцової про те, що «запитання спонукають учнів до роздумів, стимулюють когнітивні процеси, а їхня складність залежить від глибини аналізу виучуваного матеріалу. Запитання мають стати щоденною звичкою в освітній діяльності кожного педагога, своєрідним містком між відомим і невідомим» [3, с. 205].

Важливо організувати обговорення прочитаного в класі, заохочуючи учнів ділитися своїми думками та інтерпретаціями. Розробіть завдання, які

вимагають застосування здобутих знань у реальних ситуаціях або запропонуйте учням проєктну активність на основі прочитаного. Наприклад, в контексті вивчення постаті В. Стуса учні готують інформацію про життя поета, переглядають фільм «Заборонений», знайомляться з роботою В. Кіпіані та презентують своє бачення цієї особистості. Можна запропонувати написати останнього листа поета синові, Дмитрові Стусу. Прочитавши роман «Тигролови» І. Багряного, цікавим буде виконання проєкту «Карта втечі Григорія Многогрішного». Учні розробляють карту за допомогою Google-maps та <http://www.globe.gov/>, де можна знайти інформацію про температуру, опади, тиск тощо, підписують місця, де відбувалися основні твору, позначають на карті маршрут Многогрішного та майора НКВС Медвина.

Отже, усвідомлене читання базується на кількох ключових принципах, які допомагають учням ефективно взаємодіяти з текстом та отримувати максимальну користь від прочитаного.

- Активне залучення: учень повинен на уроці бути активним учасником процесу читання, формулювати запитання, робити власні припущення та формувати самостійні думки щодо прочитаного.
- Зв'язок з попереднім досвідом: важливо допомогти здобувачам освіти пов'язати нову інформацію з тим, що вони вже знають, створюючи міцні асоціативні зв'язки.
- Візуалізація: заохочення учнів до створення ментальних образів допомагає краще розуміти та запам'ятовувати прочитане.
- Рефлексія: після читання важливо обговорювати прочитане, аналізувати ключові моменти та робити висновки.

Серед технік покращення грамотності читання виділимо найефективніші, які можна використовувати для поглиблення розуміння тексту та розвитку навичок осмислення читання. Ці прийоми допомагають структурувати інформацію, виділяти головне та краще запам'ятати прочитане.

Метод KWL, або ЗХД: К (Know) – що я вже знаю про тему, W (Want to know) – що я хочу дізнатися, L (Learned) – що я дізнався після читання. Ця техніка допомагає активізувати попередні знання та систематизувати нову інформацію.

Використання діаграм, схем, карт думок для візуалізації інформації з тексту допомагає відстежити зв'язки між ідеями та краще запам'ятати ключові моменти. Особливо цікавою є техніка «Товсті та тонкі запитання». «Тонкі» запитання вимагають простої конкретної відповіді. Наприклад: «Хто з героїв веде оповідь в новелі «Модри Камень» О. Гончара?», «Кому або чому присвятив новелу «Я (Романтика) М. Хвильовий?». «Товсті» запитання передбачають глибокий аналіз і роздуми. Ця техніка розвиває критичне мислення та вміння аналізувати текст на різних рівнях. Наприклад: «У чому полягає стоїцизм В. Стуса?», «Чи схожі Ліна Костенко та її лірична героїня Маруся Чурай?».

Метод «Шість капелюхів мислення» передбачає розгляд тексту з різних позицій: фактів, емоцій, критики, оптимізму, креативності та процесу мислення. Такий підхід доречно використовувати, аналізуючи суперечливий літературний персонаж, наприклад, Степана Радченка з роману В. Підмогильного «Місто». Так, ставлячи перед аудиторією запитання «Чи був Радченко цілісною особистістю?», треба створити асоціативне гірло щодо самого поняття «цілісна особистість» (відповідальна, чесна, творча, визнає власні помилки і т. д.), а лише потім розподілити ролі серед учнів за «капелюхами». Для ефективного розвитку навичок усвідомленого читання важливо регулярно практикуватися. Систематичне виконання цих вправ допоможе розвинути навичку осмисленого читання, покращити розуміння тексту та покращити критичне мислення:

- **«Читання з зупинками-коментарями»:** читайте текст частинами, роблячи паузи для обговорення та прогнозування подальших подій.
- **«Активне слухання»:** один читає вголос, інші слухають і візуалізують почуте, потім обговорюють.
- **«Читацький щоденник»:** учень записує свої думки, питання та враження від прочитаного.

- **«Створення ілюстрацій»:** після читання намалювати ключову сцену або персонаж. Можна в цьому контексті скористатися штучним інтелектом, який, відповідно до цитатних характеристик, згенерує потрібний образ.
- **«Дебати за книгою»:** обговорення суперечливих моментів з книги, де кожен може висловити різні думки.

Хороші результати демонструють і різні методики читання: швидке читання, читання з позначками, читання з візуалізацією. Вони допоможуть краще зосередитись на тексті. Заохочення учнів до читання не тільки художньої літератури, а й наукової, публіцистичної, залучення відеоконтенту для розуміння контексту епохи, літературного періоду (для прикладу перегляд кінострічок «Заборонений» про В. Стуса, «Будинок «Слово». Нескінчений роман» або мюзиклу «Ти [Романтика]» про період «Розстріляного відродження») розширює учнівський світогляд і сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу.

Окрім класичних підходів, цінним інструментом для мотивування до читання можуть стати сучасні технології. За допомогою електронних книг, бібліотек, онлайн-екскурсій та освітніх платформ можна зробити читання більш доступним і привабливим. Важливо підбирати саме ті технології, які відповідають віковим особливостям учнів та їхнім інтересам, щоб зробити процес захоплюючим та ефективним.

Таблиця 1

Використання онлайн-інструментів у процесі формування та розвитку усвідомленого читання

Платформа	Опис	Приклад застосування
Емодзі https://www.emoji.com	Особлива мова ідеограм і смайлів, яку можна використовувати для відтворення ланцюжка подій за допомогою яскравих анімацій, аргументуючи свій вибір, зашифрування імені	Можна запропонувати учням переглянути зображення із зашифрованою за допомогою емодзі двох редакцій поезії В. Сосюри «Любіть Україну!» та обговорити історію її створення. Зіставлення редакцій показує, як змінювалися

	<p>літературного героя, його характеру, назви твору, цитати з твору або про самого письменника.</p>	<p>акценти в українській літературі під тиском ідеологічної цензури; демонструє внутрішню боротьбу поета за особисті переконання та проти режиму; допомагає зберегти пам'ять про період радянських репресій.</p>
<p>Suno https://suno.com/</p>	<p>Платформа зі штучним інтелектом, що дозволяє згенерувати музичні композиції на основі тексту або ключових слів, ритму та бажаної атмосфери композиції. Для її створення необхідно ввести текст, обрати музичний стиль, що відображає настрій тексту – і після цього Suno автоматично згенерує музичний трек. Для досягнення бажаної ритмомелодики додаємо інструментальні ефекти чи змінюємо тональність. Готову композицію можна завантажити, поділитися нею в соціальних мережах, розмістити на YouTube або опублікувати на сайті/блогі.</p>	<p>Під час вивчення творчості В. Стуса старшокласники можуть надихнутись унікальним музичним виконанням його поезії «Терпи, терпи – терпець тебе шліфує», відчуті, як слова про внутрішню силу набувають нового резонансу в сучасному контексті. Також можна оживити слова великої поетеси у безсмертному вірші Лесі Українки «Хотіла б я піснею стати» у новому звучанні від штучного інтелекту.</p>

<p>Edpuzzle https://edpuzzle.com/</p>	<p>Безкоштовний інструмент, що за лічені хвилини дозволяє створити навчальні матеріали на основі відеоконтенту, трансформуючи відеоролики в інтерактивний формат, що робить навчання більш залученим. EDPuzzle доступний не лише через персональні комп'ютери, а й на будь-якому девайсі, що доречно в умовах змішаного навчання.</p>	<p>Тематичне відео («Як Тарас Шевченко став зіркою», 3 серія «Книги-мандрівки. Україна») нами було поділено на епізоди, після яких було додано різноманітні питання, зокрема на вибір однієї правильної відповіді, множинний вибір та відкриті питання. Цікавими для вчителя-словесника є й додаткові функції, що пропонує сервіс, такі як озвучення відео та автоматизоване генерування запитань за допомогою штучного інтелекту.</p>
<p>Word Art https://wordart.com/</p>	<p>Сервіс призначений для створення «хмарок слів» – візуалізації текстових даних, що дозволяє швидко визначити важливість ключових термінів. Цей інструмент стимулює творчість, полегшує сприйняття інформації та сприяє активізації пізнавальної активності учнів.</p>	<p>На уроках української літератури пропонуємо виконати вправи з використанням «хмарок слів»: виділити ключові слова у зашифрованому тексті; знайти зайве слово; робота із деформованим текстом (відновити речення або текст за допомогою «хмарки слів»); прочитати у «хмарці» головне запитання, на яке необхідно знайти відповідь протягом уроку; скласти речення або розповідь, використовуючи якомога більше слів з «хмарки»; перетворити нудний текст в цікаву головоломку; розповісти про письменника або скласти характеристику літературного персонажа.</p>
<p>Playfactile https://www.playfactile.com/</p>	<p>Платформа дозволяє створювати інтерактивні вікторини у форматі гри, що</p>	<p>Такі інтерактивні ігри можна ефективно використовувати на уроках української літератури для</p>

	<p>нагадує популярні телевізійні шоу. Цей інструмент вирізняється простотою створення та командним форматом проведення, що сприяє залученню всіх учнів класу. Гра надає можливість розробляти вікторини за тематичними категоріями, з завданнями різних рівнів складності, на основі різних форматів питань (вибір однієї правильної відповіді, множинний вибір, відкриті питання), а також дозволяє грати кільком учасникам або цілим командам одночасно. Гра є чудовим засобом для повторення матеріалу напередодні НМТ.</p>	<p>різноманітних навчальних завдань: вікторини за творами класиків української літератури (питання про ключові події, персонажів, теми та мотиви художніх творів); вивчення літературознавчих термінів; ігри про літературних персонажів, яких треба визначити за описом вчинків або цитат; тематичні блоки за авторами; вікторина на основі історичних подій, що зображені у творі; ігри для повторення або перевірки засвоєного матеріалу; створення власної гри для команди однокласників, що сприятиме розвитку критичного мислення та творчих здібностей учнів.</p>
<p>Kazkafun https://kazka.fun/</p>	<p>Інноваційний україномовний ресурс дозволяє створювати та використовувати інтерактивні історії, що сприяють розвитку уяви, мислення та творчих здібностей.</p>	<p>Шляхи інтеграції платформи в освітній процес на уроках української літератури можуть бути різноманітними: запропонувати учням створити інтерактивні літературні сюжети (продовжити або створити альтернативні фінали до програмових творів); визначити головних героїв, тему, ідею та мораль літературних казок; створити власну казку або розповідь для розвитку навичок сторітелінгу; на основі вивчених літературних творів</p>

		створити інтерактивні командні проєкти.
--	--	---

Джерело: власна розробка авторів

Не менш ефективними є інші інтерактивні платформи. Пропонуємо старшокласникам захопليву мандрівку віртуальним світом гри-квесту «Магічний Кобзар». Для цього треба зареєструвати власний акаунт на платформі Plearn. Інтерактивна гра перенесе учасників у світ літератури, де вони повинні віднайти «джерело національної свідомості», щоб зберегти автономність «держави української літератури». На тематичних островах – «Пам'яті», «Духу» та «Рішучості» – на учнів очікують різноманітні інтерактивні завдання: розшифрувати код, щоб розгорнути книгу; сформулювати речення з набору слів і ввести їх в онлайн-контекст; поєднати закоханих із творів; відновити хронологію подій у тексті; зіставити справжнє прізвище автора та його літературний псевдонім тощо).

Зацікавить старшокласників і сучасний формат представлення життєпису автора, адже про своє життя та творчість «розкажуть» самі письменники – Шевченко-блогер, «тревел-блогерка» Леся Українка й Франко-журналіст. Учасники гри можуть «поспілкуватися» з літературними героями зазначених авторів (Енеєм, Захаром Беркутом, Мавкою) та отримати від них поради для проходження квесту. Зауважимо, що для сучасних школярів особливий інтерес становлять візуальні ефекти, «реакції» письменників на відповіді гравців, магічні підказки та можливість отримати додаткову інформацію. Особливістю гри є її інтерактивність, що дозволяє учасникам відчутти зв'язок між минулим і майбутнім.

Використання інтерактивної книги «Магічний Кобзар» у поєднанні з платформою Plearn (на якій, до речі, можна заробляти «вчибакси», виконуючи тестові завдання), відкриває нові можливості для викладання української літератури, замінюючи застарілі методики інноваційними підходами. Це сприяє підвищенню інтересу учнів до предмету, урізноманітненню занять і покращенню зворотного зв'язку між учителем і школярами. Крім того, підготовка до

національного мультипредметного тесту стає захоплюючою та інтерактивною, що відповідає потребам і стилю навчання представників покоління Z, забезпечуючи їм як новий досвід здобуття знань, так і високі результати у навчанні.

Проект «Українська література в коміксах» (<https://ukrlitcomics.com.ua/>), створений авторським колективом Ольги Ходацької, Надії Грачової та Олени Черкун, знайомить старшокласників із класичними творами української літератури через формат мальовписів. Інформаційні матеріали порталу сприяють популяризації літературної спадщини України, формуванню стійкого інтересу до читання, удосконаленню мовної компетентності та забезпечують глибоке засвоєння знань.

Контент проекту містить ілюстрації до літературних творів, цитати, паспортні характеристики (жанр, тема, ідея, напрям, основна думка, сюжет) і добірку корисних ресурсів, що допоможуть сучасним читачам краще зрозуміти історичний контекст, персонажів, сюжетну лінію та ідейний зміст. Впровадження QR-кодів забезпечує швидкий доступ до повних текстів творів, підвищуючи інтерактивність і зручність використання, а двомовність запропонованого матеріалу (україномовний та англomовний варіанти) дозволить по-новому презентувати Україну, її історію та культурну спадщину нашого народу не лише серед вітчизняної аудиторії, але й за кордоном.

Використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій (платформи та програми для організації дистанційного навчання, сервіси Google, інтерактивні онлайн-дошки, платформи для створення інтерактивних вправ і відеоматеріалів, візуалізації навчального контенту, онлайн-інструменти для опитування, оцінювання та зворотного зв'язку, платформи ІІІ, сучасні дидактичні засоби) дозволяють сучасним учителям-словесникам не тільки вирішити складні питання організації ефективного освітнього процесу в умовах дистанційного/змішаного навчання, але й сформувати та розвинути у школярів навички усвідомленого читання, інформаційну, цифрову та інші компетентності.

Результати впровадження зазначених вище платформ і сервісів показують, що збільшується рівень розуміння прочитаного, учні стають більш критичними читачами, здатними аналізувати інформацію та формулювати власні висновки, підвищується їхня мотивація до читання. Проте для ефективної роботи необхідно здійснювати постійний моніторинг та оцінку результатів, вносити корективи до програм на основі отриманих результатів, співпрацювати з учителями, батьками та учнями для створення сприятливого середовища з метою розвитку навичок усвідомленого читання. Переконані, що лише комплексне впровадження зазначених стратегій і створення відповідного навчального середовища допоможе підвищити рівень усвідомленого читання в старших класах.

Отже, застосування запропонованих стратегій сприятиме не тільки розвитку навичок усвідомленого читання, а й зацікавленню читанням як процесом, що формує морально-етичні переконання та естетичні уподобання. У цьому контексті важлива роль не лише вчителів, а й батьків, які мають зробити читання частиною сімейних традицій, заохотивши до читання книжок, журналів, газет, створивши комфортне середовище для читання, обговорюючи з дітьми прочитане.

Подальші дослідження проблеми усвідомленого читання в старших класах мають бути спрямовані на визначення ефективних стратегій навчання, що враховують особливості сучасного світу та інформаційного середовища, розробку інноваційних методів оцінки рівня осмисленого читання, що дадуть можливість оцінити не тільки розуміння змісту, а й критичне мислення та навички аналізу інформації, створення робочих програм, які сприятимуть розвитку читацької грамотності та формуванню навичок критичного мислення, що є необхідними для успішного навчання та адаптації до сучасного світу.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. «Читання як життєва стратегія»: реалізація державної політики книгочитання-2032 у підручникотворенні. *Проблеми сучасного підручника*, 2023. Випуск 30. С. 19–31.
2. Ісаєва О. О. Від читання-сканування до читання-занурення в текст : методичні рекомендації до формування читацької культури учнів у цифрову епоху. *ІХ Волошинські читання*. Шкільна літературна освіта : традиції і новаторство: зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 95-річчя Інституту педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : Педагогічна думка, 2021. С. 116–122.
3. Кодлюк Я., Одинцова Г. Запитання як засіб формування усвідомленого читання молодших школярів : дидактико-методичний аспект. *Український педагогічний журнал*, 2024. №2. С. 198–207.
4. Садкіна В. І. Усвідомлене читання – SKILLS на все життя. Харків : Основа, 2020. 96 с.
5. Фасоля А. Читацька компетентність : що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. Дивослово. 2017. № 9. С. 8–15.
6. Акімова Н., Акімова А. Розуміння тексту як специфічний вид розуміння. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика* : зб. наук. праць. Серія : Психологія. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я. М. 2018. Вип. 24 (1). С. 27–46.
7. Ігнатенко Н. В. Теорія розуміння в сучасній психології. *Psychological Prospects Journal*, Вип. 32, 2018, С. 10–22.
8. Чепелева Н. В. Текст і читач : посібник. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 124 с.
9. Пометун О. І. Запитання на уроці: Навіщо? До кого? Як і про що? : Метод. посібник для вчителів загальноосвітніх шкіл. Київ, 2019. 96 с.
10. Яценко Т. О., Слижук О. А. Формування читацької грамотності учнів 5–6 класів на уроках української літератури: методичний посібник. [Електронне видання]. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 147 с.

11. Усатий А. В. Проблема читача у сучасному освітньому просторі. Тенденції забезпечення якості освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 22 січня 2021 р). Дніпро : Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2021. С. 62–70.
12. Яценко Т. О. Розвиток читацької компетентності учнів ліцею у контексті нової парадигми шкільної літературної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка* : зб. наук. пр. : Педагогічні науки. Вип. 3(326), травень, 2019. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2019. С. 194–202.
13. PISA 2018. Рамковий документ з грамотності читання. URL: [CY7_NPM\(1603\)05a_FRW_ReadingFramework_1.docx](#) (дата звернення: 02.12.2024).
14. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія». (2023). [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-p#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-p#Text) (дата звернення: 03.12.2024).
15. Баландіна Н. Ф. Навчальний текст і навчальний дискурс : ключі до розуміння. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія. Київ, 2017. Т. 20. № 2. С. 92–97.
16. Паркер Р., Томсен Б. Діяльнісний підхід у школі. The LEGO Foundation, 2019. 39 с.
17. Пахаренко В. І. Типологія читання як методична проблема сучасної шкільної літературної освіти. Компетентнісно орієнтоване навчання : виклики та перспективи : збірник тез III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 29 березня 2021 р.). Київ, 2021. С. 165–169.